

Explanation of the Situation and Factors Affecting the Quality of Life in the Historical Context and Surface of Qazvin City*

Case Study

Armin Eslami¹, Mohammad Saleh Shokouhi Bidhendi^{2}**

1- Master of Urban Planning, Department of Urban Planning & Design, School of Architecture and Environmental Design, Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran

2- Assistant Professor in the Urban Planning Department, Faculty of Architecture and Urban Planning, University of Science and Technology, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Article History

Received: 2023-12-25

Revised: 2024-02-05

Accepted: 2024-02-08

Keywords

Historical Context

Qazvin City

Quality of Urban Life

Satisfaction

ABSTRACT

Introduction

The expansion of cities and the increase in daily urbanization in the form of densely populated cities with industrial and production roles have led to fundamental changes in the concepts related to urbanization and have generally brought about major structural changes in the structure and nature of modern cities. On the other hand, the movement of cities towards modernism has resulted in many valuable and historical structures within cities facing neglect and significant destruction. However, after years have passed, many urban challenges and problems resulting from modernism have led to a renewed focus on historical structures, creating a dual and deep confrontation between new urban structures and historical structures. This factor has caused many of the criteria for urban planning to focus on the superiority and desirability between new and historical urban structures. It is important to determine which levels provide a more desirable situation for the better living of citizens in each of the valuable urban concepts and criteria. One of the most important of these concepts is the quality of urban life for individuals. Quality of life is a multi-dimensional and dynamic concept that encompasses the environment and living conditions of the people in a region, including all factors that impact an individual's life. With the prevalence of the modernist approach in cities and the increasing trend of urbanization, the urban structure of many countries has been faced with fundamental changes and transformations. This has led to negligence towards historical structures, resulting in a decrease in the quality of life in these areas and a hidden confrontation of historical structures with new urban levels. Therefore, this research aims to conduct a comparative study on the quality of life and the influencing factors on it in historical structures and the urban level of Qazvin city.

Materials and Methods

The research method is practical and based on quantitative methods. Questionnaires were used for data collection. This research aims to investigate and analyze the quality-of-life status and its influencing factors in historical structures and the urban level of Qazvin city. The research indicators were extracted by reviewing relevant literature sources. In other words, the dominant approach in this research is a survey method using a questionnaire about urban quality of life, employing a five-point Likert spectrum scoring scale. This research was conducted in three steps. In the first step, to

* This article is taken from the master's thesis of the first author, entitled "Planning to Improve the Quality of Life According to the Size of the City" under the guidance of the second author.

** Corresponding author: saleh.shokouhi@gmail.com

examine the quality-of-life status in each of the study areas, quality-of-life indicators were examined and analyzed using a one-sample T-test. In the second step, quality of life indicators were separated into distinct and structured factors using exploratory factor analysis in the SPSS software, and finally, a stepwise regression method was used to explain and identify the influential factors on the quality of life in each of the study areas (historical structures and the urban level of Qazvin city).

Findings

The examination of the quality of life in the historical fabric and urban level of Qazvin city indicates that the accessibility to essential urban services and facilities at the urban level of Qazvin city is more favorable compared to historical fabrics. This demonstrates the attention of urban management in urban planning and emphasizes coherent and modern urban planning at the urban level compared to historical fabrics, leading to better provision and distribution of urban services and facilities at the urban level, resulting in higher satisfaction and a more desirable situation compared to historical fabrics. On the other hand, in terms of security and some cultural and social concepts, historical fabrics provide a more favorable situation. The overall status of the quality of life in the areas indicates that satisfaction with the overall quality of life in both urban types, despite differences in some components, is almost the same, and desirable satisfaction with the quality of life is not observed in both types. The elucidation of indicators influencing the quality of life of each type indicates that in historical fabrics, factors such as access to urban services, leisure and recreational status, and citizens' economic status, respectively, are the most important and influential in explaining the quality of life. In contrast, at the urban level, factors such as access to urban services, access to educational and recreational services, the economic and social potentials of citizens, urban transportation status, housing, and urban economy, respectively, have the greatest impact on the quality-of-life situation. The examination of this concept shows that the factors influencing the quality

of urban life, from a general perspective and in essence, share fundamental similarities with factors influencing the quality of life in historical fabrics. Despite the belief that historical fabrics, due to differences in nature and fabric type, have fundamental differences in some concepts such as quality of life compared to other urban levels, the results indicate that the indicators affecting the quality of life at the urban level and historical fabrics are almost the same and only have fundamental differences in some minor areas.

Conclusion

The results of data analysis in the study areas indicate that the accessibility to urban services and facilities in the city of Qazvin is more favorable compared to historical areas. On the other hand, in terms of security and cultural and social concepts, historical areas have higher levels and more favorable conditions. Overall, satisfaction with the general quality of life in both types of cities is at a similar level, despite differences in some components, and desirable satisfaction with the quality of life is not observed in either type. In terms of indicators influencing the quality of life in historical areas, factors such as access to urban services, leisure and recreation, and the economic situation of citizens respectively have the most importance and impact on explaining the quality of life. In the city of Qazvin, factors like access to urban services, access to educational and recreational services, and the economic and social potentials of citizens have the greatest influence and importance. The examination of this concept shows that contrary to the assumption, factors influencing the quality of life in historical areas and other urban levels have many commonalities and are almost the same in both types, with very minor differences. Therefore, it can be concluded that factors influencing the quality of life in historical areas and other urban levels are not different from each other and point to common areas that, in improvement programs emphasizing areas such as urban facilities and services, leisure and recreation, and some economic concepts, can create opportunities for improving the quality of life in both types.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

COPYRIGHTS

©2022 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

HOW TO CITE THIS ARTICLE

Eslami A. Shokouhi Bidhendi M. S. Explanation of the Situation and Factors Affecting the Quality of Life in the Historical Context and Surface of Qazvin City. Urban Economics and Planning Vol 5(1):90-105. [In Persian]

DOI: 10.22034/UEP.2024.432161.1450

تبیین وضعیت و عوامل اثرگذار بر کیفیت زندگی در بافت تاریخی و سطح شهر قزوین*

مطالعه موردی

آرمین اسلامی^۱؛ محمد صالح شکوهی بیدهندی^{۲*}

۱- کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

۲- استادیار شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ‌های مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۰۴
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۱/۱۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۱۹

کلمات کلیدی

بافت تاریخی
رضایت‌مندی
شهر قزوین
کیفیت زندگی شهری

چکیده

مقدمه

گسترش شهرها و افزایش روزافزون شهرنشینی به شکل امروزی و در قالب شهرهای پرتراکم با نقش‌های صنعتی تولیدی باعث تغییرات بنیادین مهمی در مفاهیم مرتبط با شهرنشینی شده و به طور کلی، تغییرات ساختاری عمده‌ای را در ساختار و ماهیت شهرهای امروزی به وجود آورده است. از سوی دیگر، حرکت شهرها به سمت مدرنیسم موجب شد که بسیاری از بافت‌های ارزشمند تاریخی در بطن شهرها با بی‌توجهی و تخریب عمده‌ای روبه‌رو شوند، اما پس از گذشت سال‌ها ظاهر شدن بسیاری از چالش‌ها و مشکلات شهری حاصل از مدرنیسم موجب شد بافت‌های تاریخی دوباره مورد توجه قرار گیرد و نوعی تقابل دوگانه و عمیقی میان بافت‌های شهری جدید و بافت‌های تاریخی به وجود آید. همین عامل باعث شد میزان برتری و مطلوبیت بسیاری از معیارهای شهرسازی میان بافت‌های شهری جدید و تاریخی مورد توجه قرار گیرد تا مشخص شود در هر یک از مفاهیم و معیارهای ارزش شهری کدام از سطوح وضعیت مطلوب‌تری را برای زیست بهتر شهروندان ارائه می‌دهد. یکی از این مفاهیم مهم کیفیت زندگی شهری افراد است. کیفیت زندگی مفهومی، چندبعدی و پویا است که به زمینه و شرایط زندگی مردم یک منطقه تنیده و همه‌عواملی را که بر زندگی یک فرد تأثیر می‌گذارد، در بر می‌گیرد. با رواج رویکرد مدرنیسم در شهرها و اوج گرفتن جریان شهرنشینی، ساختار شهری بسیاری کشورها با تغییر و تحولات بنیادینی مواجه شد. همین امر موجب بی‌توجهی به بافت‌های تاریخی، پیرو آن کاهش سطح کیفیت زندگی در این بافت‌ها و تقابل پنهان بافت‌های تاریخی با سطوح جدید شهری شد. از این‌رو هدف پژوهش حاضر، بررسی تطبیقی وضعیت کیفیت زندگی و عوامل مؤثر بر آن در بافت‌های تاریخی و سطح شهر قزوین است.

مواد و روش‌ها

روش پژوهش، کاربردی و مبتنی بر روش‌های کمی است. برای گردآوری اطلاعات از تکمیل پرسشنامه استفاده شده است. هدف این پژوهش، بررسی و تحلیل وضعیت کیفیت زندگی و شاخص‌های مؤثر بر آن در بافت‌های تاریخی و سطح شهر قزوین است. شاخص‌های پژوهش با بررسی ادبیات منابع مرتبط استخراج شده‌اند. به بیان دیگر، رویکرد حاکم بر این پژوهش روش پیمایشی با استفاده از پرسشنامه درباره کیفیت زندگی شهری است، که در آن از مقیاس امتیازگذاری پنج‌گانه طیف لیکرت استفاده شده است. این پژوهش در سه گام انجام شده است. در گام اول برای بررسی وضعیت کیفیت زندگی در هر یک از محدوده‌های مورد مطالعه، شاخص‌های کیفیت زندگی با استفاده از آزمون T تک‌نمونه‌ای مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. در گام دوم شاخص‌های کیفیت زندگی با بهره‌گیری از روش تحلیل عاملی اکتشافی در نرم‌افزار SPSS به عامل‌های مجزا و ساختارمندی تفکیک شد و در نهایت، برای تبیین و

* این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول، با عنوان «برنامه‌ریزی برای ارتقای کیفیت زندگی با توجه به اندازه شهر» به راهنمایی نویسنده دوم است.
** نویسنده مسئول: saleh.shokouhi@gmail.com

است، نتایج بیانگر آن است که شاخص‌های مؤثر بر کیفیت زندگی در سطح شهر و بافت‌های تاریخی با یکدیگر از منظر ماهیت با یکدیگر تقریباً یکسان بوده و فقط در برخی از حوزه‌های جزئی و اندک دارای تفاوت‌های بنیادینی است.

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها در محدوده‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد وضعیت دسترسی به خدمات و امکانات شهری در سطح شهر قزوین نسبت به بافت‌های تاریخی از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار است. در مقابل در حوزه امنیت و مفاهیم فرهنگی و اجتماعی بافت‌های تاریخی دارای سطوح بالاتر و وضعیت مطلوب‌تری هستند. رضایتمندی از کیفیت زندگی کلی در هر دو گونه شهری علی‌رغم تفاوت‌ها در برخی مؤلفه‌ها، در یک سطح است و در هر دو گونه رضایتمندی مطلوبی از سطح کیفیت زندگی مشاهده نمی‌شود. از منظر شاخص‌های مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی عوامل، دسترسی به خدمات شهری، وضعیت فراغت و تفریح، وضعیت اقتصادی شهروندان به ترتیب بیشترین اهمیت و تأثیرگذاری در تبیین کیفیت زندگی را دارند و در سطح شهر قزوین عوامل دسترسی به خدمات شهری، دسترسی به خدمات آموزشی و تفریحی، پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی شهروندان دارای بیشترین تأثیر و اهمیت است. بررسی این مفهوم نشان می‌دهد به خلاف تصور، عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و سایر سطوح شهری اشتراکات بسیاری دارند و در هر دو گونه تقریباً یکسان بوده و دارای تفاوت‌های بسیاری اندکی هستند. از این رو در کلام آخر می‌توان بیان کرد که عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و سایر سطوح شهری با یکدیگر متفاوت نبوده و بر حوزه‌های مشترکی دلالت دارند که در برنامه‌ها طرح‌های ارتقای کیفیت زندگی هر دو گونه با تأکید بر حوزه‌هایی مانند امکانات و خدمات شهری، فراغت و تفریح و برخی مفاهیم اقتصادی می‌توان موجبات ارتقای کیفیت زندگی را در هر دو گونه فراهم ساخت.

مشخص‌سازی عوامل مؤثر کیفیت زندگی بر هر یک از محدوده‌های مورد مطالعه (بافت تاریخی و سطح شهر قزوین) از روش رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شد.

یافته‌ها

بررسی وضعیت کیفیت زندگی در بافت تاریخی و سطح شهر قزوین بیانگر آن است که وضعیت دسترسی به خدمات و امکانات پرکاربرد شهری در سطح شهر قزوین نسبت به بافت‌های تاریخی از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار است. این امر نشان از توجه مدیریت شهری در امور شهرسازی و تأکید بر برنامه‌ریزی شهری مدون و جدید سطح شهر نسبت به بافت‌های تاریخی دارد که موجب تأمین و پراکنش بهتر خدمات و امکانات شهری در سطح شهر و رضایتمندی و وضعیت مطلوب‌تر نسبت به بافت‌های تاریخی می‌شود. در مقابل در حوزه امنیت و برخی از مفاهیم فرهنگی و اجتماعی بافت‌های تاریخی وضعیت مطلوب‌تری را ارائه می‌دهند. نهایت وضعیت کلی کیفیت زندگی در محدوده‌ها نشان می‌دهد رضایتمندی از کیفیت زندگی کلی در هر دو گونه شهری علی‌رغم تفاوت‌ها در برخی مؤلفه‌ها تقریباً یکسان است و در هر دو گونه رضایتمندی مطلوبی از سطح کیفیت زندگی مشاهده نمی‌شود. تبیین شاخص‌های مؤثر بر کیفیت زندگی هر یک گونه‌ها نشان می‌دهد در بافت‌های تاریخی، عوامل: دسترسی به خدمات شهری، وضعیت فراغت و تفریح، وضعیت اقتصادی شهروندان به ترتیب دارای بیشترین اهمیت و تأثیرگذاری در تبیین کیفیت زندگی است. در مقابل در سطح شهر، عوامل دسترسی به خدمات شهری، دسترسی به خدمات آموزشی و تفریحی، پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی شهروندان، وضعیت حمل‌ونقل شهری، مسکن و اقتصاد شهری به ترتیب دارای بیشترین تأثیر بر وضعیت کیفیت زندگی است. بررسی این مفهوم نشان می‌دهد عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی سطح شهر از نگاه کلی و از منظر ماهیت دارای اشتراک‌های بنیادینی با عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی بافت‌های تاریخی است و علی‌رغم این باور که بافت‌های تاریخی به جهت تفاوت در ماهیت و نوع بافت از منظر برخی مفاهیم مانند کیفیت زندگی دارای تفاوت‌های بنیادینی با سایر سطوح شهری

مقدمه

گسترش شهرها و افزایش روزافزون شهرنشینی به شکل امروزی و در قالب شهرهای پرتراکم با نقش‌های صنعتی تولیدی باعث تغییرات بنیادین مهمی در مفاهیم مرتبط با شهرنشینی شده و به طور کلی تغییرات ساختاری عمده‌ای را در ساختار و ماهیت شهرهای امروزی به وجود آورده است [۱]. از سوی دیگر، حرکت شهرها به سمت مدرنیسم و غالب شدن اصول این شیوه بر جسم و جان شهرها موجب شد که بسیاری از بافت‌های ارزشمند و تاریخی در بطن شهرها با بی‌توجهی و تخریب عمده‌ای روبه‌رو شوند. تا جایی که در بسیاری از شهرها در جهت توسعه شهری بسیاری از بافت‌های تاریخی تخریب شد، اما پس از گذشت سال‌ها ظاهر شدن بسیاری از چالش‌ها و مشکلات شهری حاصل از مدرنیسم و جریان شهرسازی جدید موجب شد بافت‌های تاریخی دوباره مورد توجه برنامه‌ریزان و پژوهشگران حوزه شهری قرار گیرد و یک تقابل دوگانه و عمیقی میان بافت‌های شهری جدید و بافت‌های تاریخی به وجود آید. همین عامل باعث شد میزان برتری و مطلوبیت بسیاری از معیارهای شهرسازی و زیست‌شهروندان میان بافت‌های شهری جدید و تاریخی مورد توجه قرار گیرد. تا مشخص شود در هر یک از مفاهیم و معیارهای با ارزش شهری کدام از سطوح وضعیت مطلوب‌تری را برای زیست‌شهروندان ارائه می‌دهد. یکی از این مفاهیم مهم کیفیت زندگی شهری افراد است. موضوع کیفیت زندگی و تبیین عوامل مؤثر بر آن از دیرباز تا کنون مورد توجه بسیاری از پژوهشگران و موضوع اصلی بسیاری از پژوهش و تحقیقات حوزه شهرسازی بوده است [۲]. کیفیت زندگی مفهومی، چندبعدی، پویا و چندوجهی است [۳]. که به زمینه و شرایط زندگی مردم یک کشور یا منطقه مشخص وابسته و تنیده است [۴]. کیفیت زندگی یک مفهوم فراگیر است که همه عواملی را که بر زندگی یک فرد تأثیر می‌گذارد، در بر می‌گیرد [۵] و رضایتمندی افراد از ارزش‌ها، اهداف و نیازهای فردی، محیط زندگی خویش را شامل می‌شود در ارتباط مستقیم با سبک زندگی افراد است. کیفیت زندگی با بسیاری از ابعاد زندگی انسان‌ها در شهرها دارای ارتباط مستقیمی است، از این‌رو بررسی این مفهوم در بافت‌های تاریخی و سایر بافت‌های شهری جهت تبیین وضعیت زیست و رفاه بهتر به موضوعات بنیادین حوزه شهری تبدیل شده است. بسیاری از شهرها در بطن بافت شهری خود دارای بافت‌های ارزشمند تاریخی بسیاری هستند. شهر قزوین با سابقه تاریخی خود یکی از این شهرهای مهم است. با اهمیت یافتن این موضوع و اهمیت بالای کیفیت زندگی در زندگی شهروندان در این پژوهش بر آن هستیم تا وضعیت کیفیت زندگی و عوامل مؤثر بر آن را در بافت‌های تاریخی و بافت معمولی شهر قزوین را مورد بررسی و تبیین قرار دهیم. با وجود اینکه پژوهش‌های متعددی به شناخت و سنجش کیفیت زندگی شهری در تمام بافت‌های شهری پرداخته‌اند، شاخص‌های تأثیرگذار در سطوح نهفته و لایه‌های پنهان و عمیق‌تر کیفیت زندگی که تأثیرات عینی بر زندگی واقعی مردم در یک محیط شهری می‌گذارند، به دلیل پیچیدگی‌های بسیار و تعدد متغیرهای موجود و دشواری ارزیابی‌های پس از اجرا، هنوز به‌خوبی شناسایی و آکاوای نشده‌اند. از سوی دیگر، وضعیت کیفیت زندگی در برخی بافت‌های خاص و ویژه مانند بافت‌های تاریخی علی‌رغم اهمیت بسیار این بافت‌ها آن گونه که باید مورد توجه قرار نگرفته است. در تحقیقات انجام‌شده گذشته، از یک سو پژوهش‌های بسیار کمی، این مفهوم را به صورت تحلیلی میان بافت‌های تاریخی به عنوان یکی از ارزشمندترین بافت‌های شهری و سایر بافت‌های شهری مورد بررسی قرار داده و از سوی دیگر، اغلب پژوهش به دنبال بررسی وضعیت کیفیت زندگی و ارتباط آن با سایر مؤلفه‌های شهری بوده و اغلب شاخص‌های مؤثر بر این مفهوم در بافت‌های تاریخی و سایر بافت‌ها تبیین و بررسی نشده است. از این‌رو، هدف اصلی این پژوهش بررسی وضعیت کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی شهر قزوین و سایر بافت‌های معمولی شهری و تبیین عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در هر دو گونه بافت‌ها و تحلیل آن است. بررسی وضعیت کیفیت زندگی و عوامل مؤثر بر آن در تبیین بافت‌های تاریخی و سایر سطح شهر و

تقابل این دو محدوده در حوزه کیفیت زندگی مفهومی است که تا امروز آن گونه که باید به آن پرداخته نشده و با رواج مدرنیسم و پیشرفت شهرها موضوعی قابل توجه است.

پیشینه پژوهش

پیدایش مفهوم کیفیت زندگی به دوران یونان قدیم و فیلسوفانی مانند ارسطو (۳۲۲-۳۸۴ پیش از میلاد) بازمی‌گردد که درباره «زندگی خوب و خوب زندگی کردن» مطالبی ارائه کرده‌اند. در آن زمان شادی یا شادمانه زیستن معادل مفهوم امروزی کیفیت زندگی در نظر گرفته می‌شد [۶]. اصطلاح کیفیت زندگی برای نخستین در دهه ۱۹۲۰ در کتابی به نام اقتصاد در فضاها توسط پیگو به طور تخصصی استفاده شد. تا قبل از آن این اصطلاح در فضاها و آکادمیک و علمی آن گونه که باید مطرح نبود [۷]. پس از آن، موضوع کیفیت زندگی و مفاهیم مربوط به آن از دهه ۱۹۳۰ توسط پژوهشگران و محققان حوزه‌های شهری مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت [۸]. از همان دوران بسیاری از محققان پژوهشگران به دنبال بررسی و تحلیل سکونتگاه‌های زیستی با بهره‌گیری از شاخص‌های کیفیت زندگی بوده‌اند [۹].

مرور پژوهش‌های موجود درباره موضوع نشان داد:

۱- امروزه بسیاری از پژوهش‌های حوزه کیفیت زندگی به دنبال بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در شهرها و سکونتگاه‌های شهری هستند. به عنوان نمونه: باریرا و همکاران [۴۴] در پژوهشی به ارزیابی و عوامل تعیین‌کننده کیفیت زندگی در شهرهای پرتقال به این نتیجه رسیده است که عوامل «حمل‌ونقل و دسترسی»، «ایمنی»، «مسکن»، «آموزش» و «فرهنگ و سرگرمی» بیشترین تأثیر را بر کیفیت زندگی دارد.

۲- بسیاری از پژوهش‌ها در صدد بررسی وضعیت کیفیت زندگی و تحلیل و رتبه‌بندی آن در شهرها و کشورهای مختلف هستند. به عنوان نمونه، گولریچ و همکاران [۴۵] در پژوهشی به رتبه‌بندی شهرهای اسپانیا از منظر کیفیت زندگی پرداخته که به این نتیجه رسیده‌اند که در اسپانیا شهرهای بزرگ از نظر شرایط اجتماعی-اقتصادی رتبه بهتری نسبت به سایرین دارند. یا تالمگ و همکاران [۴۶] در پژوهشی به بررسی کیفیت زندگی در ۱۴۸ شهر آمریکا پرداخته‌اند که نتایج حاکی از آن است که در آمریکا کیفیت زندگی بالاتری در شهرستان‌ها و مناطق شهری با سطوح بالاتر رفت‌وآمد چندوجهی مشاهده می‌شود.

۳- برخی پژوهش‌های دیگر به دنبال بررسی کیفیت زندگی با برخی از مفاهیم و موضوعات مهم شهرسازی و تبیین ارتباط آن‌ها هستند. به عنوان مثال، فروهر و حسن‌خانی [۴۸] در پژوهشی تحت عنوان «کلان‌پروژه‌های نوسازی شهری و کیفیت زندگی ساکنان: شواهدی از مرکز مذهبی تاریخی کلان‌شهر مشهد» به بررسی متغیر مهم نوسازی شهری و تأثیر آن بر کیفیت زندگی پرداخته‌اند که نتایج حاکی از آن است که پروژه نوسازی ثامن به دلیل تأثیرات نامطلوب آن بر محیط‌های فیزیکی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، کیفیت ذهنی زندگی ساکنان را به میزان قابل توجهی کاهش داده است. یا مکه و همکاران [۴۷] در پژوهشی به تبیین ارتباط ادراکی میان شهر هوشمند و کیفیت زندگی پرداخته‌اند که به ارتباط عمیقی میان شهر هوشمند و کیفیت زندگی در شهرها رسیده‌اند.

۴- برخی از پژوهش‌ها نیز بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی به طور کلی یا در برخی حوزه‌های شهری مانند حوزه‌های فرهنگی، اقتصادی و... تحلیل این مفاهیم با موضوع کیفیت زندگی پرداخته‌اند. به عنوان مثال مظفر اوسال [۳۱] در پژوهشی به بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی به عنوان معیارهای عملکرد در شهرها پرداخته است که نتایج حاکی از آن است که یک رابطه متقابل بین معیارهای عملکرد مرسوم و شاخص‌های کیفیت زندگی وجود دارد. شاخص‌های کیفیت زندگی نه تنها به سنجش سطح رقابت‌پذیری مقصد کمک می‌کند، بلکه به تضمین پایداری استفاده کارآمد و مؤثر از منابع نیز کمک می‌کند.

از وجه تمایز مهم دیگر این پژوهش روش تحقیق آن و بهره‌گیری از مدل رگرسیون گام‌به‌گام در تبیین عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در هر یک از گونه‌ها است که اغلب پژوهش‌ها از روش‌های ساده‌تری استفاده کرده‌اند.

مبانی نظری کیفیت زندگی

کیفیت زندگی شهری به عنوان یک مفهوم کلیدی برای تأمین نیازهای اساسی شهروندان در راستای رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی و رضایتمندی افراد و همچنین ابزاری کارآمد برای ارزیابی سیاست‌های عمومی، رتبه‌بندی مکان‌ها و راهبردهای مدیریت و برنامه‌ریزی شهری است [۱۰]. در بیشتر تحقیقات، کیفیت زندگی با نمودهایی مانند رسیدن به زندگی بهتر، آسایش و امنیت کافی در سکونتگاه‌ها، بهره‌مندی از امکانات و خدمات مناسب، وضعیت اقتصادی خوب، وجود مشارکت و تعاملات در جوامع و در نهایت بهره‌مندی از سلامت روحی و جسمی تجلی پیدا می‌کند [۱۱]. در دوران ابتدایی، حدود سال‌های ۱۹۶۰، این مفهوم در موضوعات اقتصادی و اجتماعی و پایداری پا به عرصه شهری می‌گذارد. در کشورهای توسعه‌یافته با مفاهیمی مانند بهزیستی جمعی، رفاه زیستی و تأمین اجتماعی به مردم عرضه شد [۱۲]. از سال ۱۹۸۰ به بعد، شاخص‌های ذهنی که دارای تفاوت‌های ماهوی با شاخص‌های عینی هستند به حوزه ارزیابی مفاهیم کیفیت زندگی اضافه شدند. زیرا شاخص‌های عینی، کیفیت زندگی را بیشتر از جنبه‌های سکونتگاه‌های شهری، فضاهای طبیعی را مورد ارزیابی قرار می‌دهد و از مفاهیم ذهنی، ادراکی، رفاهی و رضایتمندی ساکنان غافل بوده‌اند به همین دلیل شاخص‌های ذهنی نیز به این روند اضافه شدند [۱۳]. تا قبل از قرن بیستم واژه کیفیت زندگی به علت عدم آگاهی اغلب محققان از ماهیت و اهمیت آن، آن گونه که باید مورد استفاده قرار نگرفت که با آگاهی محققان و صاحب‌نظران از اهمیت و تأثیرگذاری این مفهوم بر مناسبت مختلف زیست انسان‌ها برای اولین بار این مفهوم را حول موضوع ارزیابی سلامت مورد تحلیل و بررسی قرار دادند [۱۴]. کیفیت زندگی شهری ادراک فرد از موقعیت خود او در شرایط زندگی است که متأثر از اهداف انتظارات ارزش‌ها ترکیب سلامت جسمانی، روانی، سطح استقلال روابط اجتماعی باورها و رابطه فرد با کیفیت محیط زندگی است [۱۵]. در جدول ۱ برخی از تعاریف مهم کیفیت زندگی ارائه شده است.

۵- برخی از پژوهش‌ها نیز به بررسی تأثیر متغیرهای شهری بر کیفیت زندگی در این دسته از بافت‌ها پرداخته‌اند. به عنوان مثال سعادت و همکاران [۱۰] به بررسی نقش فضاهای شهری در کیفیت زندگی بافت‌های تاریخی پرداخته‌اند که نتایج نشان داد کیفیت‌های کلیدی، عملکردی و زیست‌محیطی بسیاری در فضاهای عمومی شهرها هستند که می‌توانند ضامن موفقیت عرصه در جلب رضایت ساکنان و کاربران بافت‌های تاریخی باشند، ولی توجه به فعالیت‌های اقتصادی و تحرکات اجتماعی موجود در بافت تاریخی از کلیدی‌ترین مواردی هستند که می‌توانند اثربخشی یک اقدام بر کیفیت زندگی مردم در عرصه‌های عمومی محلات تاریخی را افزایش دهند.

۶- برخی به بررسی وضعیت کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی پرداخته‌اند. به عنوان مثال، زارعیان و همکاران [۴۲] در پژوهشی به بررسی وضعیت کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهر یزد پرداخته‌اند که نتایج بیانگر آن است که امنیت، کیفیت محیط، روابط همسایگی، حمل‌ونقل، حس تعلق، ویژگی‌های کلیدی ابنیه و خدمات و زیرساخت‌ها، هفت عامل عمده مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت تاریخی شهر یزد هستند.

برآیند نتایج به‌دست‌آمده از بررسی ادبیات پیشین نشان می‌دهد تا به امروز پژوهش‌های اندکی به دنبال بررسی وضعیت کیفیت زندگی به صورت حوزه‌به‌حوزه و تبیین عوامل مؤثر بر آن در بافت‌های تاریخی و بافت‌های معمولی شهر به صورت مقایسه‌ای و تحلیل بوده‌اند و اغلب این مفهوم را دو بافت مجزا و متفاوت شهرها که امروزه به‌شدت در مقابل هم نیز قرار گرفته‌اند مورد بررسی قرار ندادند، زیرا امروزه این سؤال مطرح می‌شود که با وجود تمام جدال‌های آشکار و پنهان میان بافت‌های تاریخی و بافت‌های جدید و غیر تاریخی شهرها، کدام یک از این بافت‌ها سطح بالاتری از کیفیت زندگی را برای شهروندان ارائه می‌دهد و عوامل مؤثر بر هر یک چگونه‌اند. از این‌رو تمایز این پژوهش با پژوهش‌های پیشین و بداعت و نوآوری آن در این است پژوهش‌های پیشین وضعیت کیفیت زندگی را در بافت‌های تاریخی به صورت واحد مورد بررسی قرار داده و یا تأثیر و نقش یک متغیر را بر کیفیت زندگی بافت‌های تاریخی سنجیده‌اند، در حالی که این پژوهش در صدد سنجش تطبیقی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و بررسی مقایسه‌ای آن با سطح شهر و تحلیل وضعیت تمامی شاخص‌های کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و مقایسه آن با سطح شهر است. از سوی دیگر،

جدول ۱. تعاریف کیفیت زندگی

منبع	تعریف
[۱۶]	کیفیت زندگی مفهومی اجتماعی و چندوجهی است که خود ماهیت واحدی ندارد، بلکه افراد به آن معنا می‌بخشند.
[۱۷]	کیفیت زندگی ریشه در حوزه‌های سلامت و رفاه دارد و تعاریف متعددی از آن وجود دارد.
[۱۳]	کیفیت زندگی مفهومی چندوجهی است که شباهت بسیاری با مفاهیم، رفاه، رضایت، و شادی دارد. مطالعات کیفیت زندگی را می‌توان با اطمینان جزء مطالعات چندرشته‌ای در نظر گرفت.
[۶]	مفهومی پیچیده است و برای توصیف تمام ارتباطات، پویایی و روابط شبکه‌ای استفاده می‌شود که بین تمام ویژگی‌های فیزیکی وجود دارد.
[۱۸]	کیفیت زندگی مفهومی جامع است که برای ارزیابی استاندارد زندگی جامعه در تمام جنبه‌های زندگی استفاده می‌شود.
[۱۹]	کیفیت زندگی مفهومی است که بر میزان رضایتمندی افراد از رفاه زندگی خویش و مفاهیمی همچون سلامت جسمی و روحی افراد رفاه رضایتمندی خانواده، کار، مسکن، روابط اجتماعی، زندگی سیاسی و فرهنگی و اخلاق اجتماعی تأکید دارد.
[۲۰]	کیفیت زندگی افراد وابسته به مفاهیم عینی و بیرونی زندگی افراد و مفاهیم ذهنی و غیر عینی زندگی افراد از این عوامل و نیز از زندگی خود در ارتباط با محیط بیرون وابسته است.
[۲۱]	کیفیت زندگی در شهر مفهومی است که با هدف آفرینش مفهومی جدید از توسعه شهری و گذار از روند توسعه اقتصادی و کمی نگر به توسعه پایدار و همه‌جانبه پا به عرصه وجود گذاشت. کیفیت زندگی در شهرها در مقابل توسعه صرف کلیدی و در مقیاس ملی در مقابل توسعه اقتصادمحور قرار می‌گیرد.
[۲۲]	کیفیت زندگی معنای وسیعی در ارتباط با خوشبختی در جوامع دارد و هدف آن قادر ساختن مردم برای دستیابی به اهدافشان و رسیدن به زندگی ایده‌آل است.

شاخص‌های عینی و ذهنی به کاررفته در پژوهش‌های معتبر، فرایند مستندسازی و ارائه شاخص‌های نهایی مؤثر بر کیفیت زندگی شهری انجام می‌شود. شاخص‌های کیفیت زندگی پژوهش به شرح جدول ۲ است:

شاخص‌های کیفیت زندگی شهری
در این بخش از پژوهش، بر اساس پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه کیفیت زندگی شهری و پیشینه این موضوع در ایران و جهان و تدقیق ماهیت

جدول ۲. مستندسازی شاخص‌های منتخب کیفیت زندگی بر اساس متون معتبر جهانی

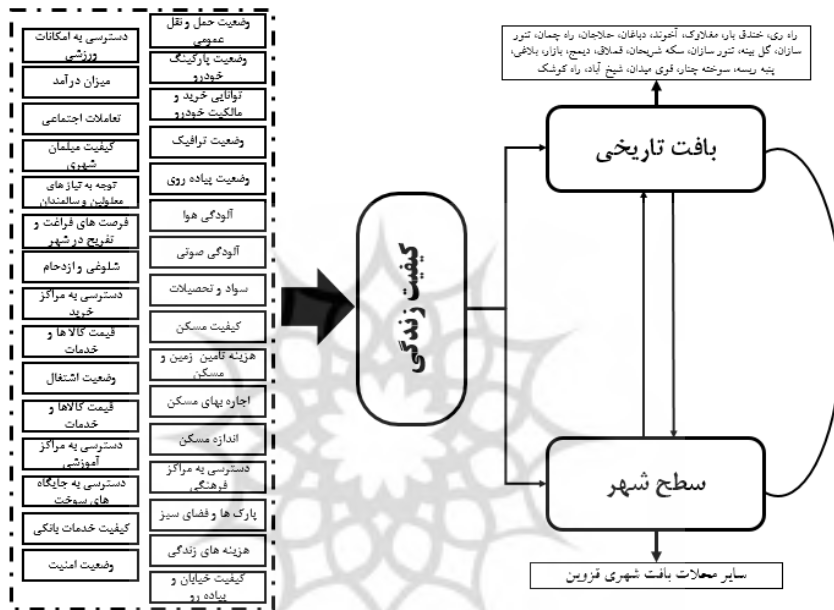
شاخص	[۱]	[۲]	[۳]	[۴]	[۵]	[۶]	[۷]	[۸]	[۹]	[۱۰]	[۱۱]	[۱۲]	[۱۳]	[۱۴]	[۱۵]	[۱۶]	[۱۷]	[۱۸]	[۱۹]	[۲۰]	
وضعیت حمل‌ونقل عمومی	*	*	*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
وضعیت پارکینگ خودرو					*							*									
توانایی خرید و مالکیت خودرو									*												
وضعیت ترافیک	*			*				*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
وضعیت پیاده‌روی	*			*					*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
وضعیت آلودگی هوا	*			*	*		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
وضعیت آلودگی صوتی	*			*	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
وضعیت سواد و تحصیلات				*	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
کیفیت مسکن	*	*		*	*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
هزینه‌های تأمین زمین و مسکن		*	*						*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
اجاره‌بهای مسکن									*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
اندازه مسکن			*	*	*				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دسترسی به مراکز فرهنگی		*					*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
کیفیت پارک‌ها و فضاهای سبز	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
هزینه‌های زندگی	*							*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
کیفیت خیابان‌ها و پیاده‌روها								*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دسترسی به امکانات ورزشی							*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
میزان درآمد	*		*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
وضعیت تعاملات اجتماعی							*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
کیفیت میلمان شهری							*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
توجه به نیازهای معلولان و سالمندان				*					*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
وضعیت اشتغال		*				*			*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
وضعیت امنیت	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دسترسی به مراکز بهداشتی و درمانی		*		*				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
فرصت‌های فراغت و تفریح در شهر	*			*				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
شلوغی و ازدحام								*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دسترسی به مراکز خرید		*						*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
قیمت کالاها و خدمات								*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دسترسی به مراکز آموزشی		*						*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دسترسی به جایگاه‌های سوخت								*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
کیفیت خدمات بانکی								*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

شهری است، که در آن از مقیاس امتیازگذاری پنج‌گانه طیف لیکرت استفاده شده است. این پژوهش در سه گام انجام شده است. در گام اول برای بررسی وضعیت کیفیت زندگی در هر یک از محدوده‌های مورد مطالعه، شاخص‌های کیفیت زندگی با استفاده از آزمون T تکنمونه‌ای مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. در گام دوم شاخص‌های کیفیت زندگی با بهره‌گیری از روش تحلیل

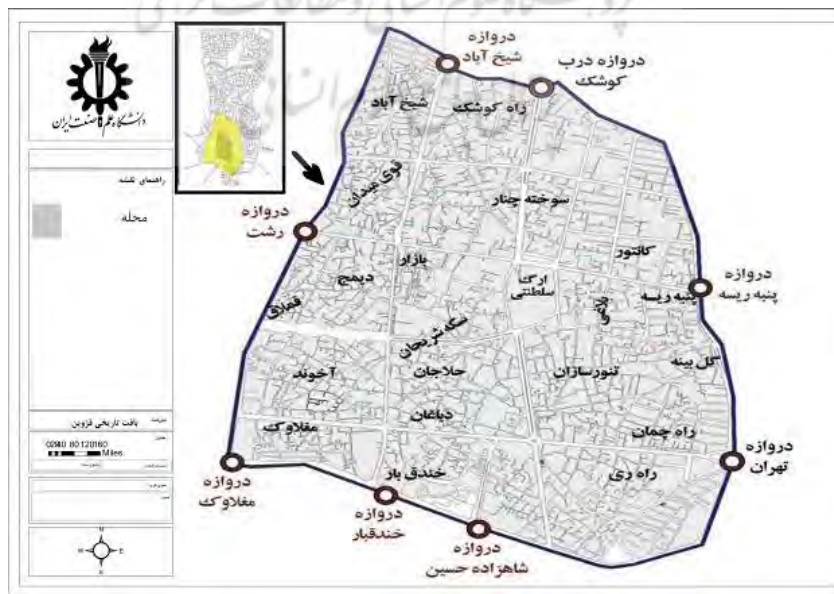
روش پژوهش
روش پژوهش، کاربردی و مبتنی بر روش‌های کمی است. برای گردآوری اطلاعات از تکمیل پرسشنامه استفاده شده است. شاخص‌های پژوهش با بررسی ادبیات منابع مرتبط استخراج شده‌اند. به بیان دیگر، رویکرد حاکم بر این پژوهش روش پیمایشی با استفاده از پرسشنامه درباره کیفیت زندگی

قزوین قرار دارد. این بافت دارای ساختار و شبکه هندسی برنامه‌ریزی نشده و نامنتظمی است. سایر سطح شهر قزوین نیز محدوده مطالعاتی دوم پژوهش در نظر گرفته شده است. به منظور نمونه‌گیری در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده که در آن همه اعضا از شانس برابر برای انتخاب برخوردارند، استفاده می‌شود. تعداد نمونه‌ها بر اساس فرمول کوکران با سطح خطای ۱۰ درصد ۹۶ عدد محاسبه شد، که با توجه به نرخ برگشت‌پذیری پرسشنامه‌ها و پایایی بیشتر تحلیل‌ها، برای هر یک گونه‌ها ۱۹۰ پرسشنامه تکمیل شد. شایان یادآوری است پرسشنامه‌های این پژوهش در بهمن و اسفند ۱۴۰۰ گردآوری و تحلیل شده‌اند. مدل مفهومی پژوهش به شرح نمودار ۱ است.

عاملی اکتشافی در نرم‌افزار SPSS به عامل‌های مجزا و ساختارمندی تفکیک شد و در نهایت، برای تبیین و مشخص‌سازی عوامل مؤثر کیفیت زندگی بر هر یک از محدوده‌های مورد مطالعه (بافت تاریخی و سطح شهر قزوین) از روش رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شد. هدف این پژوهش، بررسی و تحلیل وضعیت کیفیت زندگی و شاخص‌های مؤثر بر آن در بافت‌های تاریخی و سطح شهر قزوین است، که جهت نیل به این هدف، بافت تاریخی شهر قزوین شامل محلات، راه ری، خندق بار، مغلاوک، آخوند، دباغان، حلاجان، راه چمان، تنورسازان، گل‌بینه، سکه شریحان، قملاق، دیمج، بازار، بلاغی، پنبه ریس، سوخته چنار، قوی میدان، شیخ آباد، راه کوشک، که دارای مساحتی معادل ۵/۲۴۹ کیلومتر مربع و جمعیت ۹۴۴۹۷ نفر است و در حوزه‌های جنوبی شهر

نمودار ۱. مدل مفهومی پژوهش

شکل ۱. محلات تاریخی شهر قزوین

یافته‌ها

بررسی وضعیت کیفیت زندگی در محدوده‌های مورد مطالعه

پژوهش و شرایط اجتماعی، فرهنگی، کالبدی و اقتصادی کشور نیز در نظر گرفته شده است. برای بررسی وضعیت کیفیت زندگی برای هر یک از شاخص‌ها میانگین‌هایی به دست آمد، که این میانگین‌ها با استفاده از آزمون T تک‌نمونه‌ای در دو موقعیت بافت تاریخی و سطح شهر قزوین بررسی و با یکدیگر مقایسه شد. جدول ۳ شامل نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای است.

در پژوهش حاضر به منظور ارزیابی کیفیت زندگی شهری، پرسشنامه‌هایی به منظور ارزیابی کیفیت زندگی با ۳۱ معرف توزیع شده است. در انتخاب این معرف‌ها علاوه بر در نظر داشتن پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه، ماهیت

جدول ۳. تحلیل شاخص‌های کیفیت زندگی در بافت تاریخی و سطح شهر قزوین

شاخص	میانگین		انحراف معیار	
	سطح شهر	بافت تاریخی	سطح شهر	بافت تاریخی
دسترسی به مراکز فرهنگی	۲/۴۸	۲/۳۷	۱/۰۴۸	۱/۰۹۰
وضعیت پارک‌ها و فضاهای سبز	۲/۸۶	۲/۸۳	۰/۹۷۷	۰/۹۹۴
وضعیت هزینه‌های زندگی	۱/۶۷	۱/۷۲	۰/۸۵۵	۰/۹۰۵
کیفیت حمل‌ونقل عمومی	۲/۶۶	۲/۵۹	۱/۰۰۴	۱/۰۳۳
وضعیت پارکینگ خودرو	۲/۰۱	۲/۰۱	۱/۰۳۹	۱/۰۴۹
توانایی خرید و مالکیت خودرو	۲/۱۸	۲/۱۷	۱/۰۶۵	۱/۰۷۵
وضعیت ترافیک	۳/۵۲	۳/۷۲	۱/۳۲۸	۱/۳۶۵
وضعیت پیاده‌روی	۲/۴۴	۲/۳۷	۱/۱۱۰	۱/۱۰۴
آلودگی هوا	۲/۲۵	۳/۰۹	۱/۳۷۵	۱/۳۷۱
آلودگی صوتی	۳/۴۱	۲/۹۵	۱/۲۱۷	۱/۲۷۵
سطح سواد و میزان تحصیلات	۳/۲۷	۳/۲۶	۰/۸۲۱	۰/۸۰۰
کیفیت مسکن	۲/۴۹	۲/۳۴	۱/۰۹۷	۱/۱۶۱
هزینه‌های تأمین زمین و مسکن	۱/۷۲	۱/۶۶	۰/۸۹۹	۰/۸۹۳
اجاره‌بهای مسکن	۱/۴۷	۱/۳۸	۰/۷۸۱	۰/۷۲۳
اندازه مسکن	۲/۰۷	۲/۰۱	۱/۰۱۶	۱/۰۱۸
کیفیت خیابان‌ها و پیاده‌رو	۲/۲۳	۲/۱۵	۰/۹۵۲	۰/۹۷۷
دسترسی به امکانات ورزشی	۳/۲۵	۲/۹۸	۱/۳۳۳	۱/۲۶۸
وضعیت تعاملات اجتماعی	۲/۵۸	۲/۵۸	۰/۹۷۱	۰/۹۷۱
کیفیت مبلمان شهری	۲/۴۰	۲/۳۲	۰/۹۷۵	۱/۰۱۲
توجه به نیازهای معلولان و سالمندان	۱/۹۷	۱/۹۳	۰/۹۲۳	۰/۹۳۲
وضعیت اشتغال در شهر	۲/۱۹	۲/۱۷	۱/۱۳۴	۱/۱۵۸
وضعیت امنیت	۳/۱۹	۳/۲۱	۱/۳۱۷	۱/۳۲۲
میزان درآمد	۲/۰۵	۲/۰۳	۱/۰۷۰	۱/۰۴۴
دسترسی به مراکز بهداشتی و درمانی	۲/۸۸	۲/۸۵	۰/۹۰۳	۰/۹۹۴
فرصت‌های فراغت و تفریح	۲/۳۳	۲/۲۶	۱/۱۷۷	۱/۱۹۲
شلوغی و ازدحام	۲/۳۳	۲/۳۴	۱/۰۰۸	۱/۰۱۰
دسترسی به مراکز خرید	۳/۳۴	۲/۹۴	۱/۱۰۴	۱/۱۵۳
قیمت کالاها و خدمات در شهر	۱/۸۲	۱/۷۹	۰/۹۹۹	۱/۰۱۱
دسترسی به مراکز آموزشی	۳/۱۵	۲/۹۵	۱/۰۳۳	۱/۰۱۷
دسترسی به مراکز سوخت	۳/۰۶	۳/۰۶	۰/۹۲۷	۰/۹۲۹
کیفیت خدمات بانکی	۳/۱۹	۳/۱۱	۰/۸۸۴	۰/۹۱۰
کیفیت کلی زندگی	۲/۳۸	۲/۳۹	۰/۸۷۵	۰/۹۰۰

ارائه می‌دهد. در حوزه اقتصادی و حوزه حمل و نقل شهری رضایتمندی میان دو بافت دارای تفاوت چندانی نیست. در نهایت مقایسه وضعیت کلی کیفیت زندگی در میان دو بافت نشان می‌دهد سنجش وضعیت کلی کیفیت زندگی در سطح شهر قزوین برابر ۲/۳۸ و در بافت تاریخی برابر ۲/۳۹ است که این امر نشان می‌دهد وضعیت کلی کیفیت زندگی در دو بافت دارای تفاوت چندانی با یکدیگر نیست و رضایتمندی از کیفیت زندگی در هر دو بافت دارای وضعیت یکسانی است که این امر نشان می‌دهد که با وجود اینکه وضعیت کلی کیفیت زندگی در برخی از حوزه‌ها در هر یک از بافت‌ها از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار است، اما در نگاه کلی و تبیین وضعیت کیفیت زندگی کلی، از وضعیت یکسانی برخوردار است.

تبیین شاخص‌ها به عوامل سازمند با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی

به منظور نیل به هدف پژوهش و تعداد زیاد مؤلفه‌های استخراج‌شده از مبانی نظری و جهت تبدیل شاخص‌های به عوامل سازمند و دسته‌بندی‌شده، از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده می‌شود. تحلیل عاملی یکی از روش‌های مهم ساماندهی و خلاصه‌سازی متغیرها است که در پنج گام مجزا بر اساس جدول ۵ انجام می‌شود:

جدول ۴. مراحل تحلیل عاملی پژوهش

مراحل	نام مراحل	توضیحات
گام اول	ایجاد ماتریس اولیه اطلاعات (Initial Matrix)	اولین مرحله در روش تحلیل عاملی، ایجاد ماتریس اولیه مفاهیم موجود است (زبردست، خلیلی و دهقانی، ۱۳۹۲). ماتریسی دارای ۱۹۱ ردیف برای به عنوان ماتریس اولیه تدوین شد. پاسخ سؤال‌های مربوط به هر شاخص، از طریق طیف پنج‌گانه لیکرت دریافت و مقدار اختصاص‌یافته به هر شاخص با توجه به پاسخ دریافتی، در بازه ۱ تا ۵ ارزش‌گذاری شد.
گام دوم	بررسی میزان اشتراکات مرتبط به هر مؤلفه با سایر مؤلفه‌های مربوطه (Communalities Checking)	در جریان این پژوهش، تحلیل عاملی با ۳۱ مؤلفه به اجرا درآمد. بررسی‌ها نشان می‌دهد در جدول اشتراکات، مقدار هیچ‌یک از شاخص‌ها در سطح شهر قزوین، کمتر از ۰/۴ حاصل نشد. در بافت تاریخی شهر قزوین میزان متغیر دسترسی به امکانات ورزشی کمتر از ۰/۴ حاصل شد که باید از جریان تحلیل حذف شود. در سایر سطوح شهر قزوین همه مؤلفه‌های استفاده‌شده در پژوهش، واریانس بالای مشترکی دارند. مؤلفه دسترسی به مراکز سوخت (۰/۸۶۶) دارای بالاترین میزان همسویی و وضعیت ترافیک (۰/۵۰۷) دارای کمترین همسویی نسبت به واریانس تبیین‌شده به در ارتباط ترکیبی از عامل‌های مستخرج‌شده هستند. در بافت تاریخی، مؤلفه وضعیت پارک‌ها و فضاهای سبز (۰/۸۵۶) دارای بالاترین همسویی و وضعیت آلودگی هوا (۰/۵۵۷) دارای کمترین میزان همسویی نسبت به واریانس تبیین‌شده به وسیله ترکیبی از عامل‌های استخراج‌شده هستند.
گام سوم	تحلیل وضعیت آزمون‌های اولکین (KMO)، آزمون کوریت بارتلت و ماتریس همبستگی	میزان عددی آزمون (Kaiser-Meyer-Olkin test) یا KMO، در سطح شهر قزوین، برابر ۰/۷۲۳ است و در بافت تاریخی قزوین نیز برابر ۰/۶۶۵ است. در این آزمون اگر مقدار بیشتر از ۰/۶ باشد، همبستگی میان داده‌ها دارای وضعیت مطلوب و قابل اتکایی است (زبردست، خلیلی و دهقانی، ۱۳۹۲). از این رو با توجه به نتایج تحلیل، همبستگی میان داده‌ها در هر بافت دارای وضعیت مطلوب و مورد قبولی است. از سوی دیگر، میزان آماره بارتلت در وضعیت مناسبی قرار دارد.
گام چهارم	بررسی واریانس تبیین‌شده موضوع و مشخص‌سازی تعداد مؤلفه‌های نهایی (Explained Variance) (Checking)	در سطح شهر قزوین وضعیت تحلیل عاملی در خلاصه‌سازی مؤلفه‌های کیفیت زندگی شهری، منجر به تشکیل ۹ عامل نهایی می‌شود. در جریان این تحلیل، مقدار ویژه همه عوامل منتج‌شده بالاتر از ۱ است، که این مقدار در عامل اول (۸/۷) و در عامل نهم برابر (۱/۰۹) است. همچنین مجموع واریانس تجمعی ۹ عامل به‌دست‌آمده نهایی ۷۰/۷۵۳ درصد است. این امر نشان می‌دهد عوامل به‌دست‌آمده تا حد نسبتاً زیادی به موضوع کیفیت زندگی شهری مربوط است. در بافت تاریخی برآیند تحلیل عاملی، به تولید ۹ عامل نهایی منجر شد که مقادیر ویژه تمامی عوامل بالاتر از مقدار ۱ هستند که این عدد در عامل اول برابر (۹/۴۷) و در عامل نهم برابر (۱/۰۹) است. از سوی دیگر، مجموع واریانس تجمعی ۹ عامل به‌دست‌آمده نهایی ۷۲/۷۵۸ درصد است. این امر نشان می‌دهد عوامل نهایی منتج از بافت تاریخی قزوین تا حد بسیار زیادی دارای همبستگی و ارتباط با کیفیت زندگی است.
گام پنجم	سنجش ماتریس عاملی دوران یافته و مشخص‌سازی مقدار ارتباط مؤلفه‌ها با عوامل نهایی برای نام‌گذاری و تحلیل عوامل (Rotated Component Matrix Counting)	در سطح شهر قزوین، نام‌گذاری و تفسیر عوامل مربوطه براساس ماتریس عاملی چرخش‌یافته نهایی، ۹ عامل نهایی کیفیت زندگی شهری به دست آمد و نام‌گذاری شدند. که عامل مسکن و اقتصاد شهری با مقدار ۲۷/۰۶۵ درصد (حداکثر) و عامل زیست‌محیطی ۳/۴۳۱ درصد (حداقل) از واریانس کل را شامل شده‌اند. حداقل مقدار استاندارد برای تحلیل شاخص‌ها عدد ۰/۴ در نظر گرفته شد. به این ترتیب عوامل مهم کیفیت زندگی شهری در سطح شهر قزوین شناسایی شدند. در بافت تاریخی نیز ۹ عامل نهایی کیفیت زندگی به دست آمد و نام‌گذاری شدند که عامل مسکن و اقتصاد شهری با مقدار (۳۰/۵۵۳) درصد (حداکثر) و عامل شلوغی و ازدحام در شهر با مقدار (۳/۲۵۵) درصد (حداقل) از واریانس کل را شامل شده‌اند. همچنین حداقل مقدار استاندارد برای تحلیل شاخص‌ها عدد ۰/۴ در نظر گرفته شد که از میان شاخص‌ها، شاخص دسترسی به امکانات ورزشی به علت کمتر بودن مقدار آن از ۰/۴ توسط نرم‌افزار از تحلیل حذف شد.

جدول ۵. تشریح عامل‌های مستخرج‌شده از روش تحلیل عاملی

سطح شهر			بافت تاریخی				
عنوان عامل	بار عاملی	شاخص	عنوان عامل	بار عاملی	شاخص		
اجتماعی و فرهنگی	۰/۵۱۷	دسترسی به مراکز فرهنگی	مسکن و اقتصاد شهری	۰/۴۳۵	کیفیت مسکن		
	۰/۶۶۳	وضعیت تعاملات اجتماعی		۰/۶۹۳	هزینه مسکن		
کیفیت معابر شهری	۰/۵۲۸	کیفیت مبلمان شهری		۰/۷۲۰	اندازه مسکن		
	۰/۷۴۸	توجه به نیازهای معلولان و سالمندان		۰/۸۲۹	اجاره‌بهای مسکن		
	۰/۷۸۰	وضعیت پیاده‌روی		۰/۶۰۲	وضعیت اشتغال		
دسترسی به خدمات شهری	۰/۴۵۲	دسترسی به مراکز بهداشتی		۰/۶۶۲	قیمت کالا و خدمات در محدوده		
	۰/۸۵۲	دسترسی به جایگاه‌های سوخت		۰/۵۴۹	کیفیت حمل‌ونقل عمومی		
	۰/۷۴۸	دسترسی به خدمات بانکی		۰/۶۲۸	کیفیت مبلمان شهری		
مسکن و اقتصاد شهری	۰/۶۵۴	توانایی خرید و مالکیت خودرو		۰/۷۴۴	وضعیت پیاده‌روی		
	۰/۴۳۰	کیفیت مسکن		دسترسی به خدمات شهری	۰/۸۳۹	دسترسی به جایگاه‌های سوخت	
	۰/۷۳۶	هزینه مسکن	۰/۷۴۵		دسترسی به خدمات بانکی		
	۰/۷۳۰	اندازه مسکن	۰/۴۶۵		دسترسی به خدمات آموزشی		
	مسکن و اقتصاد شهری	۰/۸۵۸	اجاره‌بهای سکن	فراغت شهری	۰/۴۲۸	دسترسی به مراکز فرهنگی	
		۰/۵۰۱	وضعیت اشتغال		۰/۸۲۴	وضعیت پارک‌ها و فضاهای سبز	
		۰/۵۲۲	قیمت کالاها و خدمات		۰/۴۴۹	دسترسی به خدمات درمانی	
		۰/۴۰۹	میزان درآمد		۰/۶۸۱	دسترسی به مراکز خرید	
۰/۵۷۵		هزینه‌های زندگی	۰/۴۱۶		فرصت‌های فراغت و تفریح		
زیست‌محیطی		۵۱۰	آلودگی هوا		اجتماعی	۰/۸۳۷	سطح سواد و تحصیلات
		۰/۶۸۹	آلودگی صوتی			۰/۷۵۴	وضعیت تعاملات اجتماعی
	وضعیت حمل‌ونقل شهری	۰/۵۱۹	کیفیت حمل‌ونقل عمومی	۰/۴۴۷		وضعیت امنیت	
۰/۶۸۵		وضعیت پارکینگ خودرو	وضعیت اقتصادی شهروندان	۰/۵۵۷	توانایی خرید خودرو		
۰/۵۴۹		کیفیت خیابان‌ها و پیاده‌رو		۰/۵۵۲	میزان درآمد		
۰/۸۳۳		وضعیت ترافیک		۰/۶۳۷	هزینه‌های زندگی		
دسترسی به خدمات آموزشی و تفریحی	۰/۴۱۸	وضعیت پارک‌ها و فضاهای سبز	زیست‌محیطی	۰/۷۳۰	آلودگی هوا		
	۰/۷۰۳	دسترسی به مراکز آموزشی		۰/۸۱۰	آلودگی صوتی		
	امنیت و ازدحام در شهر	۰/۶۷۵	دسترسی به مراکز خرید	کیفیت معابر شهری	۰/۸۱۸	وضعیت پارکینگ خودرو	
		۰/۴۴۲	فرصت‌های فراغت و تفریح		۰/۶۳۰	کیفیت خیابان‌ها و پیاده‌رو	
پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی شهروندان	۰/۷۳۳	وضعیت امنیت	ازدحام و شلوغی در شهر	۰/۴۳۷	توجه به نیازهای معلولان و سالمندان		
	۰/۶۱۱	شلوغی و ازدحام		۰/۸۳۳	وضعیت ترافیک		
	۰/۶۵۴	توانایی خرید و مالکیت خودرو		۰/۴۹۲	شلوغی و ازدحام		
۰/۷۳۳	وضعیت سواد و تحصیلات						

شهر) است. در روند مدل رگرسیونی، برای مشخص‌سازی اهمیت نسبی هر یک از مؤلفه‌های مستقل، باید از ضرایب بتا بهره برد. این تحلیل بر مبنای روش گام‌به‌گام انجام شده است. در این شیوه که پرکاربردترین نوع در میان مدل‌های رگرسیونی است، مؤلفه‌های مستقل براساس اهمیت وارد تحلیل خواهند شد. با این معیار که هر بار بعد از وارد شدن یک مؤلفه، مؤلفه‌هایی که مشارکتی در روند تحلیل نداشته‌اند، دوباره مورد سنجش قرار می‌گیرند در

تحلیل رگرسیونی و تحلیل عوامل مؤثر بر ارتقای کیفیت زندگی

برای شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و سطح شهر قزوین، با توجه به نظرات ساکنان، از مدل رگرسیونی چندمتغیره بهره برده شد. متغیر وابسته این پژوهش (میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری) و مؤلفه مستقل، (تمامی عوامل استخراج‌شده از تحلیل عاملی شاخص‌های مؤثر بر کیفیت زندگی شهری در بافت تاریخی و سایر سطوح

در تحلیل رگرسیونی بافت تاریخی قزوین، مانند روند تحلیل قبل، ۹ عامل مستخرج از تحلیل عاملی در مدل رگرسیون استفاده شدند، که پس از تحلیل ۵ عامل به همراه ارزش نسبی تمامی مؤلفه‌های مستقل در تبیین وابسته تبیین شد و تبیین‌کنندگی و اثرگذاری ارائه شدند. براساس مقدار بتای عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت تاریخی، عامل دسترسی به خدمات شهری بیشترین تأثیر را در ارتقای کیفیت زندگی در بافت تاریخی دارد و بیشترین تبیین‌کنندگی و اثرگذاری را بر کیفیت زندگی در بافت تاریخی قزوین دارد ($\beta = 0/367$) و ضریب اهمیت آن ۱ است. پس از آن، عامل وضعیت فراغت و تفریح ($\beta = 0/299$)، عامل وضعیت اقتصادی شهروندان ($\beta = 0/269$)، عامل تردد شهری ($\beta = 0/158$) و عامل ازدحام و شلوغی در شهر ($\beta = 0/124$) ضرایب اهمیت ۲ تا ۵ را به خود اختصاص داده‌اند. جدول‌های ۷ و ۸ نشان‌دهنده مشخصات عوامل نهایی مؤثر بر کیفیت زندگی بافت تاریخی و سطوح شهری معمولی قزوین است. با استفاده از این تحلیل، عوامل مؤثر بر ارتقای کیفیت زندگی بافت‌های تاریخی و سایر سطوح شهر قزوین به دست می‌آید. در همین باره عواملی که دارای بیشترین تبیین‌کنندگی و اثرگذاری را بر سطح کیفیت زندگی در بافت‌های مورد مطالعه داشتند به عنوان عوامل مؤثر بر ارتقای سطح کیفیت زندگی در این بافت‌ها در نظر گرفته می‌شوند. از این رو توجه به این عوامل در روند برنامه‌ریزی و مدیریت بافت‌های تاریخی می‌تواند تأثیر بسزایی در ارتقای کیفیت زندگی شهری داشته باشد. تحلیل‌های انجام‌شده در پژوهش (تحلیل عاملی و رگرسیون چندمتغیره) برای هر یک از نمونه‌های مطالعاتی به صورت جداگانه با استفاده از پرسشنامه‌های تکمیل در هر شهر انجام شده است.

صورت کاهش سطح معنا از جریان تحلیل حذف شده در غیر این صورت در مدل باقی می‌مانند.

در تحلیل رگرسیونی گام‌به‌گام در وهله اول مدلی که ضریب تعیین تعدیل‌شده بالاتری نسبت به سایر مدل‌های ارائه‌شده دارد، به عنوان مدل نهایی، جهت تحلیل‌های پژوهش انتخاب می‌شود. در تحلیل رگرسیونی مربوط به سطح شهر، مدل انتخاب‌شده با ضریب تعیین تعدیل‌شده، ۰/۳۵۸ در میان سایر مدل‌های ارائه‌شده در تحلیل دارای بیشترین ضریب تعیین تعدیل‌شده است و به عنوان مدل نهایی تحلیل برگزیده می‌شود. در بافت تاریخی قزوین نیز مدل انتخاب‌شده دارای ضریب تعیین تعدیل‌شده ۰/۳۳۷ است که بالاترین مقدار در میان سایر مدل‌ها است و به عنوان مدل نهایی انتخاب می‌شود. جدول ۶ نشان‌دهنده مشخصات مدل‌های نهایی انتخاب‌شده پژوهش است.

مرحله بعدی وارد شدن عامل‌ها به مدل رگرسیونی و بررسی میزان تبیین و تأثیرگذاری آن‌ها بر متغیر وابسته است. در تحلیل رگرسیونی سطوح شهری قزوین، ۹ عامل مستخرج از تحلیل عاملی در مدل رگرسیونی پژوهش دخیل داده شدند، که سرانجام ۵ عامل با ارزش نسبی تمامی مؤلفه‌های مستقل در تبیین متغیر وابسته به دست آمد و به ترتیب تبیین‌کنندگی و اثرگذاری ارائه شدند. براساس مقدار بتا عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در سطوح شهری، عامل دسترسی به خدمات شهری بیشترین تأثیر و تبیین‌کنندگی را در ارتقای کیفیت زندگی در بافت تاریخی دارد ($\beta = 0/377$) و ضریب اهمیت آن ۱ است. پس از آن عامل دسترسی به خدمات آموزشی و تفریحی ($\beta = 0/295$) عامل پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی شهروندان ($\beta = 0/241$)، وضعیت حمل‌ونقل شهری ($\beta = 0/199$)، و عامل مسکن و اقتصاد شهری ($\beta = 0/175$)، ضرایب اهمیت ۲ تا ۵ را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۶. مدل‌های نهایی برگزیده در تحلیل رگرسیونی

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل‌شده	خطای معیار برآورد
سطوح شهری (جدید)	۰/۵۹۸	۰/۳۵۸	۰/۳۴۰	۰/۷۱۱
بافت تاریخی	۰/۵۸۰	۰/۳۳۷	۰/۳۱۹	۰/۷۴۳

جدول ۷. عوامل نهایی مؤثر بر کیفیت زندگی شهری در سطح شهری جدید قزوین

عوامل	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	
	خطای معیار	ضریب بتا (β)	خطای معیار	ضریب بتا (β)
مقدار ثابت	۲/۳۷۹	۰/۵۲	-	۴۶/۱۴۲
دسترسی به خدمات شهری	۰/۳۳۰	۰/۵۲	۰/۳۷۷	۶/۳۸۵
دسترسی به خدمات آموزشی و تفریحی	۰/۲۵۸	۰/۵۲	۰/۲۹۵	۴/۹۹۱
پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی شهروندان	۰/۲۱۱	۰/۵۲	۰/۲۴۱	۴/۰۸۷
وضعیت حمل‌ونقل شهری	۰/۱۷۴	۰/۵۲	۰/۱۹۹	۳/۳۶۷
مسکن و اقتصاد شهری	۰/۱۵۳	۰/۵۲	۰/۱۷۵	۲/۹۶۹

جدول ۸ عوامل نهایی مؤثر بر کیفیت زندگی شهری در بافت تاریخی قزوین

عوامل	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	
	ضریب بتا (β)	خطای معیار	ضریب بتا (β)	آزمون T
مقدار ثابت	-	۰/۵۴	۲/۳۸۹	۴۴/۳۳۰
دسترسی به خدمات شهری	۰/۳۳۰	۰/۵۴	۰/۳۶۷	۶/۱۱۸
وضعیت فراغت و تفریح	۰/۲۵۸	۰/۵۴	۰/۲۹۹	۴/۹۸۴
وضعیت اقتصادی شهروندان	۰/۲۱۱	۰/۵۴	۰/۲۶۹	۴/۴۷۴
تردد شهری	۰/۱۷۴	۰/۵۴	۰/۱۵۸	۲/۶۳۳
ازدحام و شلوغی در شهر	۰/۱۵۳	۰/۵۴	۰/۱۲۴	۲/۰۶۰

بحث

از منظر خدمات شهری مانند مراکز سوخت‌رسانی و مراکز بانکی نیست و بسیاری از ساکنان در این حوزه جهت رفع نیازهای خویش با چالش‌های جدی مواجه هستند. از سوی دیگر، مراکز فراغتی و تفریحی مورد نیاز شهروندان علی‌رغم بافت‌های جدید، در بافت‌های تاریخی آن گونه که باید مورد توجه قرار نگرفته و این بافت‌ها اغلب از فقدان مراکز تفریحی و فراغتی مواجه هستند که این می‌تواند تأثیر بسزایی بر رضایتمندی از کیفیت زندگی داشته باشد. از منظر وضعیت اقتصادی نیز بررسی حاکی از آن است که ساکنان بافت‌های تاریخی که اغلب نیز محلات قدیمی‌تر شهرها هستند، از منظر پتانسیل‌های اقتصادی در وضعیت مناسبی قرار ندارند و نسبت به محلات جدیدتر از جهت برخی مؤلفه‌ها مانند درآمد در سطح مناسبی برخوردار نیستند، که همین عامل نیز می‌تواند موجبات رضایتمندی پایین از کیفیت زندگی را شامل شود. از سوی دیگر، وضعیت نامناسب و نامنظم شبکه دسترسی و بافت شهری در محدوده‌های تاریخی و تعدد فضاهای تاریخی و حضورپذیری بافت موجب شده است که ازدحام و شلوغی و عبور و مرور شهری از مهم‌ترین عوامل تبیین‌کننده کیفیت زندگی در این بافت‌ها تبدیل شود. در مقابل در سطح شهر، عوامل دسترسی به خدمات شهری، دسترسی به خدمات آموزشی و تفریحی، پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی شهروندان، وضعیت حمل‌ونقل شهری، مسکن و اقتصاد شهری به ترتیب دارای بیشترین تأثیر بر وضعیت کیفیت زندگی است. بررسی این مفهوم نشان می‌دهد عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی سطح شهر از نگاه کلی و از منظر ماهیت دارای اشتراکات بنیادینی با عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی بافت‌های تاریخی است و علی‌رغم این باور که بافت‌های تاریخی به جهت تفاوت در ماهیت و نوع بافت از منظر برخی مفاهیم مانند کیفیت زندگی دارای تفاوت‌های بنیادینی با سایر سطوح شهری است، نتایج تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد شاخص‌های مؤثر بر کیفیت زندگی در سطح شهر و بافت‌های تاریخی با یکدیگر از منظر ماهیت با یکدیگر تقریباً یکسان بوده و فقط در برخی از حوزه‌های جزئی و اندک دارای تفاوت‌های بنیادینی است. بررسی نتایج این پژوهش با پژوهش‌های دیگر این حوزه حاکی از آن است که در اغلب پژوهش‌ها کیفیت محیطی دارای بیشترین تأثیر بر کیفیت زندگی بافت‌های تاریخی است، در حالی که در این پژوهش عامل خدمات شهری دارای بیشترین تأثیر و اهمیت در کیفیت زندگی است. در پژوهش‌های دیگر، عوامل اقتصادی و تفریحی را در زمره عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در نظر نگرفته‌اند که در این پژوهش عوامل اقتصادی و تفریحی به عنوان عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی به دست آمده است. از مهم‌ترین شباهت‌های این پژوهش می‌توان به وجود عامل حمل‌ونقل و تردد شهری در زمره عوامل مؤثر بر تبیین کیفیت زندگی و از مهم‌ترین تفاوت‌ها می‌توان به در نظر گرفتن عوامل اقتصادی، تفریحی و شلوغی ازدحام در عوامل مؤثر اشاره کرد، زیرا امروزه شلوغی و ازدحام در بافت‌های تاریخی به علت شبکه شهری نامناسب آن به یکی از چالش‌های مهم تبدیل شده است که تأثیرات بسزایی

کیفیت زندگی مفهومی چندوجهی است که شباهت بسیاری با مفاهیم، رفاه، رضایت، و شادی دارد. مطالعات کیفیت زندگی را می‌توان با اطمینان جزء مطالعات چندرشته‌ای در نظر گرفت با رواج رویکرد مدرنیسم در شهرها و اوج گرفتن جریان شهرنشینی، ساختار شهری بسیاری کشورها با تغییر و تحولات بنیادینی مواجه شد که همین امر موجب شد در جریان توسعه شهری در جهت برخی منافع مانند منافع اقتصادی و کالبدی، برخی از بافت‌های با ارزش شهری همچون بافت‌های تاریخی با بی‌توجهی روبه‌رو شوند. این امر به شکل‌گیری تقابل‌های پنهان و آشکاری در میان بافت‌های تاریخی در بسیاری از حوزه‌ها منجر شد. یکی از این موارد مهم، حوزه کیفیت زندگی است. از این‌رو، پژوهش حاضر به دنبال بررسی این مفهوم و تبیین عوامل مؤثر بر آن در هر دو گونه است. بررسی وضعیت کیفیت زندگی در بافت تاریخی و سطح شهر قزوین حاکی از آن است که وضعیت دسترسی به خدمات و امکانات پرکاربرد شهری در سطح شهر قزوین نسبت به بافت‌های تاریخی از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار است. این امر نشان از توجه مدیریت شهری در امور شهرسازی و تأکید بر برنامه‌ریزی شهری مدون و جدید سطح شهر نسبت به بافت‌های تاریخی دارد که موجب تأمین و پراکنش بهتر خدمات و امکانات شهری در سطح شهر و رضایتمندی و وضعیت مطلوب‌تر نسبت به بافت‌های تاریخی می‌شود. در مقابل در حوزه امنیت و برخی از مفاهیم فرهنگی و اجتماعی بافت‌های تاریخی وضعیت مطلوب‌تری را ارائه می‌دهند، زیرا بسیاری از ساکنان بافت‌های تاریخی، ساکنان بومی آن محله یا محدوده هستند که مدت زیادی است در آن محله ساکن هستند و شناخت مناسبی از اطرافیان و هم‌محلی خویش دارند، از سوی دیگر این گونه محلات مساحت کمتری نیز به سایر سطوح دارند. همین امر موجب ارتقای سطح امنیت در بافت می‌شود. از سوی دیگر، بافت‌های تاریخی اغلب دارای بناها و فضاهای تاریخی هستند که این گونه فضاها یکی از بسترهای مهم شکل‌گیری بسیاری از فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی در شهرها هستند. سطوح شهری قزوین به علت ساختار شهری برنامه‌ریزی شده و شبکه معابر منظم نسبت به بافت‌های تاریخی با ساختار خودانگیخته و شبکه معابر غیر منظم و اغلب تنگ و پیچ‌درپیچ، از منظر ترافیک و شلوغی در معابر و فضاهای شهری دارای وضعیت مطلوب‌تری است. در نهایت وضعیت کلی کیفیت زندگی در محدوده‌ها نشان می‌دهد رضایتمندی از کیفیت زندگی کلی در هر دو گونه شهری علی‌رغم تفاوت‌ها در برخی مؤلفه‌ها تقریباً یکسان است و در هر دو گونه رضایتمندی مطلوبی از سطح کیفیت زندگی مشاهده نمی‌شود. از سوی دیگر، تبیین شاخص‌های مؤثر بر کیفیت زندگی هر یک از گونه‌ها نشان می‌دهد در بافت‌های تاریخی، عوامل دسترسی به خدمات شهری، وضعیت فراغت و تفریح، وضعیت اقتصادی شهروندان به ترتیب دارای بیشترین اهمیت و تأثیرگذاری در تبیین کیفیت زندگی است. بسیاری از بافت‌های تاریخی دارای پراکنش و دسترسی مناسبی

اهمیت است. بررسی این مفهوم نشان می‌دهد به خلاف تصور، عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و سایر سطوح شهری دارای اشتراکات بسیاری هستند و در هر دو گونه تقریباً یکسان بوده و دارای تفاوت‌های بسیاری اندکی هستند. از این‌رو در کلام آخر می‌توان بیان کرد که عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و سایر سطوح شهری با یکدیگر متفاوت نبوده و بر حوزه‌های مشترکی دلالت دارند که در برنامه‌ها طرح‌های ارتقای کیفیت زندگی هر دو گونه با تأکید بر حوزه‌هایی مانند امکانات و خدمات شهری، فراغت و تفریح و برخی مفاهیم اقتصادی می‌توان موجبات ارتقای کیفیت زندگی را در هر دو گونه فراهم ساخت. در همین باره و در راستای اعتلا و ارتقای مفهوم کیفیت زندگی در شهرها و بهبود وضعیت کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی که به عنوان اصالت و مناطق ارزشمند شهرها شناخته می‌شود پیشنهاد می‌شود موضوعاتی همچون بررسی شاخص‌های ذهنی مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی، بررسی وضعیت شاخص‌های کالبدی و حمل‌ونقلی در بهبود کیفیت زندگی بافت‌های تاریخی و تبیین شاخص‌های مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و بافت‌های فرسوده مورد پژوهش و تحقیق قرار گیرد.

مشارکت نویسندگان

درصد مشارکت نویسندگان در این مقاله برابر است.

تشکر و قدردانی

از کلیه کسانی که در انجام این پژوهش پژوهشگران را یاری کرده‌اند، صمیمانه سپاسگزاریم. مقاله حاضر حامی مادی و معنوی ندارد.

تعارض منافع

این مقاله فاقد تعارض منافع است.

بر کیفیت زندگی ساکنان این بافت‌ها گذاشته است. از سوی دیگر بررسی وضعیت رضایتمندی از کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی در برخی پژوهش‌ها به صورت متوسط ارزیابی شده است که در این پژوهش به خلاف روند قبلی وضعیت رضایتمندی از کیفیت زندگی بسیار ضعیف ارزیابی شد [۴۶ و ۴۸]. در نهایت می‌توان بیان کرد که بافت‌های تاریخی از منظر شاخص‌های مؤثر بر کیفیت زندگی که دارای بیشترین اهمیت و تأثیر در تبیین کیفیت زندگی هستند شباهت بسیاری به سایر سطوح شهری دارند و تقویت برخی از حوزه‌ها مانند خدمات و امکانات شهری، وضعیت فراغت و تفریح در شهرها می‌توان موجبات ارتقای رضایت از کیفیت زندگی در هر دو گونه را فراهم ساخت.

نتیجه‌گیری

کیفیت زندگی مفهومی اجتماعی و چندوجهی است که مکان، زمان و شرایط سکونتگاه بستگی دارد. با توجه به اهمیت بافت‌های تاریخی در شهرسازی امروز، ارزش‌ها و پتانسیل‌های این بافت‌ها و تقابل پنهان این گونه بافت‌ها با سایر سطوح شهرها از منظر برخی مفاهیم شهری مانند کیفیت زندگی، هدف این پژوهش بررسی وضعیت کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی و سطح شهری قزوین و تبیین عوامل مؤثر بر هر یک از گونه‌ها است. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها در محدوده‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد وضعیت دسترسی به خدمات و امکانات شهری در سطح شهر قزوین نسبت به بافت‌های تاریخی از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار است. در مقابل در حوزه امنیت و مفاهیم فرهنگی و اجتماعی بافت‌های تاریخی دارای سطوح بالاتر و وضعیت مطلوب‌تری هستند. رضایتمندی از کیفیت زندگی کلی در هر دو گونه شهری علی‌رغم تفاوت‌ها در برخی مؤلفه‌ها، در یک سطح است و در هر دو گونه رضایتمندی مطلوبی از سطح کیفیت زندگی مشاهده نمی‌شود. از منظر شاخص‌های مؤثر بر کیفیت زندگی در بافت‌های تاریخی عوامل، دسترسی به خدمات شهری، وضعیت فراغت و تفریح، وضعیت اقتصادی شهروندان به ترتیب بیشترین اهمیت و تأثیرگذاری در تبیین کیفیت زندگی را دارند و در سطح شهر قزوین عوامل دسترسی به خدمات شهری، دسترسی به خدمات آموزشی و تفریحی، پتانسیل‌های اقتصادی و اجتماعی شهروندان دارای بیشترین تأثیر و

منابع

- [1] Entesari F, Sattar Zadeh D, Balilan L, Abdollah Taraf AK. Evaluation of vital drivers affecting the quality of urban life with a Futures studies approach in metropolitan areas of Iran (Case study: Tabriz metropolis). *Sociological studies*. 2023 Feb 20;15(57):197-216. doi: [10.30495/jss.2022.1946793.1418](https://doi.org/10.30495/jss.2022.1946793.1418)
- [2] Faria PA, Ferreira FA, Jalali MS, Bento P, António NJ. Combining cognitive mapping and MCDA for improving quality of life in urban areas. *Cities*. 2018 Aug 1;78:116-27. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.02.006>
- [3] Tiran J. Measuring urban quality of life: case study of Ljubljana. *Acta geographica Slovenica*. 2016 Feb 17;56(1):57-73. <https://doi.org/10.3986/ags.828>
- [4] Das D. Urban quality of life: A case study of Guwahati. *Social indicators research*. 2008 Sep;88:297-310. <https://doi.org/10.1007/s11205-007-9191-6>
- [5] Cai T, Verze P, Bjerklund Johansen TE. The quality of life definition: Where are we going?. *Uro*. 2021 Feb 25;1(1):14-22. <https://doi.org/10.3390/uro1010003>
- [6] El Din HS, Shalaby A, Farouh HE, Elariane SA. Principles of urban quality of life for a neighborhood. *HBRC journal*. 2013 Apr 1;9(1):86-92. <https://doi.org/10.1016/j.hbrj.2013.02.007>
- [7] Pashazadeh A, Jalalian H. evaluating of life quality satisfaction of the residents in germi city. *journal of the studies of human settlements planning. journal of geographical landscape*. 2018;13(1 (42)):145-161.
- [8] Khajeh shahkoobi A, Mahdavi S, Souri F, Samadi R. evaluation and analysis of mental indicators of urban quality of life (case study: kashan city). *urban management*. 2013;10(30):285-296.
- [9] Wish NB. Are we really measuring the quality of life? Well-being has subjective dimensions, as well as objective ones. *American journal of economics and sociology*. 1986 Jan;45(1):93-9. <https://doi.org/10.1111/j.1536-7150.1986.tb01906.x>
- [10] Saadati, A., Ahmadi, F., Ghafari, A., Nazemi, E. Conceptual model of the role of urban space in improving the quality of life in historical contexts. *Motaleate Shahri*, 2022; 11(41): 43-58. doi: [10.34785/j011.2022.934](https://doi.org/10.34785/j011.2022.934)
- [11] Turkoglu H. Sustainable development and quality of urban life. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2015 Aug 22;202:10-4. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.08.203>
- [12] Biagi B, Ladu MG, Meleddu M. Urban quality of life and capabilities: An experimental study. *Ecological Economics*. 2018 Aug 1;150:137-52. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2018.04.011>
- [13] Marans RW. Quality of urban life & environmental sustainability studies: Future linkage opportunities. *Habitat International*. 2015 Jan 1;45:47-52. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.06.019>
- [14] Nejat, S. Quality of life and its measurement (review article). *Iranian Journal of Epidemiology*, 1387 4; (2), 57-62
- [15] Rajabi amirabad R, Rahmani B. organizing city landscape for improving life quality in malayer. *environmental based territorial planning*.2018;11(40):91-113
- [16] Collados C, Duane TP. Natural capital and quality of life: a model for evaluating the sustainability of alternative regional development paths. *Ecological economics*. 1999 Sep 1;30(3):441-60. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(99\)00020-8](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(99)00020-8)
- [17] Van Kamp I, Leidelmeijer K, Marsman G, De Hollander A. Urban environmental quality and human well-being: Towards a conceptual framework and demarcation of concepts; a literature study. *Landscape and urban planning*. 2003 Sep 15;65(1-2):5-18. [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(02\)00232-3](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(02)00232-3)
- [18] Chen S, Cerin E, Stimson R, Lai PC. An objective measure to assessing urban quality of life based on land use characteristics. *Procedia Environmental Sciences*. 2016 Jan 1;36:50-3. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2016.09.009>
- [19] Lau LK, Lai WC, Ho CW. Quality of life in a "high-rise lawless slum": A study of the "Kowloon Walled City". *Land Use Policy*. 2018 Jul 1;76:157-65. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.04.047>
- [20] Babaeifar, R. Measuring quality of life in the realm of dysfunctional tissue; The need for urban planning. *Geography and Human Relationships*, 2022; 5(2): 213-232. [20.1001.1.26453851.1401.5.2.13.4](https://doi.org/10.1001.1.26453851.1401.5.2.13.4)
- [21] Mahdizadeh, J. Strategic planning of urban development, recent world experiences and its location in Iran, first edition, Tehran: Iran Architecture and Urban Planning Research and Studies Center, 2013
- [22] Rezvani M., Matkan A.A., Mansurian H., Sattari M.H. Development and assessment of indicator of urban life quality (case study: noorabad city, lorestan province). *urban-regional studies and research (university of isfahan)*. 2009;1(2):87-110
- [23] Zebardast E. The housing domain of quality of life and life satisfaction in the spontaneous settlements on the Tehran metropolitan fringe. *Social Indicators Research*. 2009 Jan;90:307-24. <https://doi.org/10.1007/s11205-008-9260-5>
- [24] Rabe NS, Osman MM, Bachok S, Rosli NF, Abdullah MF. Perceptual study on conventional quality of life indicators. *Planning Malaysia*. 2018 Jul 25;16. <https://doi.org/10.21837/pm.v16i5.433>
- [25] Santos LD, Martins I, Brito P. Measuring subjective quality of life: A survey to Porto's residents. *Applied Research in Quality of Life*. 2007 Mar;2:51-64. <https://doi.org/10.1007/s11482-007-9029-z>
- [26] Kowaltowski DC, da Silva VG, Pina SA, Labaki LC, Ruschel RC, de Carvalho Moreira D. Quality of life and sustainability issues as seen by the population of low-income housing in the region of Campinas, Brazil. *Habitat International*. 2006 Dec 1;30(4):1100-14. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2006.04.00>
- [27] Berger MC, Blomquist GC, Peter KS. Compensating differentials in emerging labor and housing markets: Estimates of quality of life in Russian cities. *Journal of Urban Economics*. 2008 Jan 1;63(1):25-55. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2007.01.006>
- [28] Ülengin B, Ülengin F, Güvenç Ü. A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul. *European Journal of Operational Research*. 2001 Apr 16;130(2):361-74. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(00\)00047-3](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(00)00047-3)
- [29] Patil GR, Sharma G. Urban Quality of Life: An assessment and ranking for Indian cities. *Transport Policy*. 2022 Aug 1;124:183-91. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2020.11.009>
- [30] Forouhar N, Forouhar A. Quality of life in neighbourhoods undergoing renewal: Evidence from Mashhad, Iran. *Urbani izziv*. 2020 Dec 1;31(2):101-13. DOI: [10.5379/urbani-izziv-en-2020-31-02-004](https://doi.org/10.5379/urbani-izziv-en-2020-31-02-004)
- [31] Uysal M, Sirgy MJ. Quality-of-life indicators as performance measures. *Annals of Tourism Research*. 2019 May 1;76:291-300. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2018.12.016>
- [32] Węziak-Białowolska D. Quality of life in cities—Empirical evidence in comparative European perspective. *Cities*. 2016 Oct 1;58:87-96. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.05.016>
- [33] Bonaiuto M, Fornara F, Ariccio S, Cancellieri UG, Rahimi L. Perceived residential environment quality indicators (PREQIs) relevance for UN-HABITAT City Prosperity Index (CPI). *Habitat Interna-*

- tional. 2015 Jan 1;45:53-63. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.06.015>
- [34] Macke J, Casagrande RM, Sarate JA, Silva KA. Smart city and quality of life: Citizens' perception in a Brazilian case study. *Journal of cleaner production*. 2018 May 1;182:717-26. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.02.078>
- [35] Garcia-Bernabeu A, Cabello JM, Ruiz F. A reference point-based proposal to build regional quality of life composite indicators. *Social Indicators Research*. 2022 Nov;164(1):11-30. <https://doi.org/10.1007/s11205-021-02818-0>
- [36] Amiraslani F. Analysis of quality of life across Tehran districts based on designated indicators and relational database management system. *Urban Governance*. 2021 Dec 1;1(2):107-14. <https://doi.org/10.1016/j.ugj.2021.09.003>
- [37] Garau C, Pavan VM. Evaluating urban quality: Indicators and assessment tools for smart sustainable cities. *Sustainability*. 2018 Feb 25;10(3):575. <https://doi.org/10.3390/su10030575>
- [38] Ghanbari, A, Karimzadeh, S, Taraneh, S. Investigating the quality of urban life using remote sensing and GIS - case study: Zones 1 and 2 of Zahedan city. *Sepehr, a scientific-research quarterly magazine of geographic information*, 1401; (120)31: 93-110. doi: [10.22131/sepehr.2022.252771](https://doi.org/10.22131/sepehr.2022.252771)
- [39] Ghazi Mirsaeed, S. M., Talei, M., Abolhasani, S., Alishah, E. The Evaluation of Objective and Subjective Indicators in Order to assess the Quality of Life in Inner Urban Neighborhoods (Case Study: Semnan City). *Physical Social Planning*, 2021; 8(2): 29-44. doi: [10.30473/psp.2021.51871.2277](https://doi.org/10.30473/psp.2021.51871.2277)
- [40] Gholi Motlagh, M., Darvishi, F. Urban Quality of Life Survey by Localizing Eurobarometer Indexes (Case Study: the City of Qazvin). *Human Geography Research*, 2021; 53(2): 579-597. doi: [10.22059/jhgr.2020.289797.1008013](https://doi.org/10.22059/jhgr.2020.289797.1008013)
- [41] Rajabi Amirabad R, Rahmani B. The Role of Urban Spaces in Improving the Life Quality (A Case Study of Malayer). *jgs* 2020; 20 (58) :319-337. [10.29252/jgs.20.58.319](https://doi.org/10.29252/jgs.20.58.319)
- [42] Zareian, M., esmaeilpoor, N., akbari, R. Assessing the Quality of Life in the Historic District Neighborhoods and Factors affecting it Case Study: Historic District of Yazd City. *Geography and Environmental Planning*, 2020; 31(1): 121-142. doi: [10.22108/gep.2020.119018.1201](https://doi.org/10.22108/gep.2020.119018.1201).
- [43] Rahmani, M., rahmani, A., Zareian Jahromi, S. Assessing residents' satisfaction of the historic textures by quality life Indicators (Case Study: Haji neighborhood of Hamedan). *Urban Structure and Function Studies*, 2014; 2(6): 11-29.
- [44] Barreira AP, Amado C, Santos S, Andraz J, Guimaraes MH. Assessment and determinants of the quality of life in Portuguese cities. *International Regional Science Review*. 2021 Nov;44(6):647-83. <https://doi.org/10.1177/0160017620979611>
- [45] Goerlich FJ, Reig E. Quality of life ranking of Spanish cities: A non-compensatory approach. *Cities*. 2021 Feb 1;109:102979. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102979>
- [46] Talmage CA, Frederick C. Quality of life, multimodality, and the demise of the autocentric metropolis: A multivariate analysis of 148 mid-size US cities. *Social Indicators Research*. 2019 Jan 15;141(1):365-90. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1829-4>
- [47] Macke J, Casagrande RM, Sarate JA, Silva KA. Smart city and quality of life: Citizens' perception in a Brazilian case study. *Journal of cleaner production*. 2018 May 1;182:717-26. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.02.078>
- [48] Forouhar A, Hasankhani M. Urban renewal mega projects and residents' quality of life: evidence from historical religious center of Mashhad metropolis. *Journal of urban health*. 2018 Apr;95:232-44. <https://doi.org/10.1007/s11524-017-0224-4>